

УДК 811.111'42:030

**ЕКСПЛІКАЦІЯ ЯДРОВОЇ ЛЕКСЕМИ-ВЕРБАЛІЗАТОРА КОНЦЕПТУ
SELF-ALIENATION У ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ**

**EXPLICATION OF THE NUCLEAR LEXEME-VERBALIZER OF THE CONCEPT
SELF-ALIENATION IN LEXICOGRAPHICAL SOURCES**

Хома В.П.,

*аспірант кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

У статті висвітлено особливості вербалізації концепту *SELF-ALIENATION* на матеріалі лексикографічних джерел англійської мови. Для дослідження словникового значення лексем, які репрезентують цей концепт, застосовано метод дефініційного аналізу. На основі частотного аналізу основних лексем виокремлено ядрову лексему-вербалізатор концепту *SELF-ALIENATION*. Виявлено основні лексико-семантичні варіанти ядрової лексеми *alienation*. Проаналізовано дефініції поняття *alienation* у галузевих словниках англійської мови.

Ключові слова: концепт, дефініційний аналіз, ядрова лексема-вербалізатор, лексико-семантичний варіант, дефініція, самовідчуження, відчуження.

В статье рассмотрены особенности вербализации концепта *SELF-ALIENATION* на материале лексикографических источников английского языка. Для исследования словарного значения лексем, репрезентирующих данный концепт, применен метод дефиниционного анализа. Исходя из результатов частотного анализа ключевых лексем, выделена ядерная лексема-вербализатор концепта *SELF-ALIENATION*. Выявлены основные лексико-семантические варианты ядерной лексемы *alienation*. Проанализированы дефиниции понятия *alienation* в отраслевых словарях английского языка.

Ключевые слова: концепт, дефиниционный анализ, ядерная лексема-вербализатор, лексико-семантический вариант, дефиниция, самоотчуждение, отчуждение.

The article deals with the peculiarities of the concept *SELF-ALIENATION* verbalization on the material of English lexicographical sources. In order to study the vocabulary meaning of the lexemes representing the given concept, the method of definition analysis was applied. On the basis of the frequency analysis of the key lexemes, the nuclear lexeme-verbalizer of the concept *SELF-ALIENATION* is singled out. The main lexico-semantic variants of the nuclear lexeme *alienation* are revealed. The definitions of the notion of the word *alienation* in explanatory and encyclopedic dictionaries are studied.

Key words: concept, definition analysis, nuclear lexeme-verbalizer, lexico-semantic variant, definition, self-alienation, alienation.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою лінгвістичних досліджень у XXI столітті залишається аналіз та моделювання концептів. Одним із результативних способів розкриття структури та взаємодії складників у межах цієї категорії є використання дефініційного аналізу лексем, які вербалізують той чи інший концепт і за допомогою яких відображаються найістотніші ознаки певного поняття, предмета чи явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження концепту шляхом аналізу його дефініції присвячено низку праць таких вітчизняних і зарубіжних учених, лінгвістів та дослідників, як А. Вежицька, С. Воркачов, П. Денисов, В. Карасик, О. Кубрякова, В. Маслова, З. Попова, Е. Розвод, О. Селіванова, Й. Стернін, Н. Шведова, N. Riemer та інші.

Дефініційний аналіз небезпідставно вважається одним із найбільш продуктивних методів у концептології, адже вивчення і порівняння словникових визначень може стати підґрунтям для подальшого концептуального аналізу терміна чи слова [1, с. 51]. Завдання дефініції – виразити досліджуване слово за допомогою простіших або відомих користувачеві слів, оскільки лише за таких умов вона буде пізнавальною та корисною для дослідників [2, с. 213], тому що дефініція характеризується як певне стисле логічне визначення, яке містить найістотніші ознаки позначуваного поняття, предмета чи явища [3, с. 87].

Дефініційний аналіз відіграє стрижневу роль у дослідженні лексем будь-якого концепту, ядром якого є словникове значення основної лексеми, яка репрезентує його у мові [4, с. 53–58], тобто ядрової лексеми-вербалізатора цього концепту. Той факт, що концепт *SELF-ALIENATION* ще не був предметом наукового дослідження, становить мету нашої розвідки.

Постановка завдання. Так, завдання нашого дослідження полягає у тому, щоб за допомогою дефініційного аналізу виявити ядрову лексему-вербалізатор концепту *SELF-ALIENATION* та проаналізувати роль лексико-семантичних варіантів (далі – ЛСВ) зазначеної лексеми у розкритті семантичної структури концепту на матеріалі основних тлумачних та галузевих лексикографічних джерел сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Тенденції розвитку сучасного суспільства свідчать про те, що розгляд феномена самовідчуження (*self-alienation*) набуває сьогодні особливої популярності й поширення у наукових дослідженнях та складає одну з найскладніших проблем лінгвістики. Наукова думка XXI століття прикута до

тих форм відчуження, суб'єктом яких є людина, позбавлена частини своїх іманентних характерних рис і є обмежена у своїх природних началах, тобто самовідчуження.

Аналіз словникових та енциклопедичних дефініцій дає можливість прослідкувати функціонування цього феномена, вираженого концептом *SELF-ALIENATION*, в англійському науковому дискурсі. Саме дефініційне відображення ядрових лексем-вербалізаторів будь-якого концепту є непрямим способом розгляду емпіричного компонента значення слова [5, с. 132], оскільки воно відіграє велику роль у духовній культурі та у ньому відображаються знання, якими володіє певне суспільство у конкретну епоху [6, с. 462].

Із метою забезпечення більш достовірного й ефективного дефініційного аналізу концепту *SELF-ALIENATION* необхідно спочатку визначитися з ядровою лексемою-вербалізатором, формулювання якої зустрічаються найчастіше в основних тлумачних словниках сучасної англійської мови: *Cambridge English Dictionary Online* [7], *Collins English Dictionary* [8], *Dictionary.com* [9], *Longman Dictionary of Contemporary English Online* [10], *The Merriam-Webster Dictionary* [11], *Oxford Dictionary Online* [12], *Macmillan English Dictionary* [13].

Для цього на матеріалі вищезазначених джерел проведемо частотний аналіз трьох лексем, які найповніше репрезентують значення концепту – іменників *self-alienation*, *alienation* і дієслова *to alienate* (табл. 1).

Таблиця 1
Частотність лексем *self-alienation*, *alienation* і *to alienate*

Джерело	<i>self-alienation</i>	<i>alienation</i>	<i>to alienate</i>
Cambridge	–	2	2
Collins	–	5	3
Dictionary.com	–	5	4
Longman	–	2	2
Merriam-Webster	2	2	3
Oxford	1	4	3
Macmillan	–	3	3
Всього	3	23	20

За результатами проведеного аналізу бачимо, що ядровою лексемою, яка актуалізує значення концепту *SELF-ALIENATION*, є *alienation*. Проте різні типи тлумачних словників пропонують відмінні за характером і обсягом дефініції, що визначається тим, яка частина мови і який лексико-граматичний розряд фіксується [3, с. 77].

У межах нашого дослідження ми виявили, що словникові статті, які тлумачать семантичну структуру ядрової лексеми-вербалізатора концепту *SELF-ALIENATION*, містять і однотипні, й різнотипні дефініції, що представляють різні ЛСВ. Для того, щоб з'ясувати через значення ядрової лексеми, що розуміється під поняттям *self-alienation* в англійській картині світу та підтвердити актуальність концепту *SELF-ALIENATION* у сучасному науковому дискурсі, семантичну структуру лексеми *alienation* будемо досліджувати на матеріалі як основних тлумачних словників загальнонаукового характеру, так і деяких галузевих словникових та енциклопедичних джерел.

Розглянувши дані семи основних тлумачних словників англійської мови та згрупувавши їх за значеннями, можна виокремити основні ЛСВ лексеми *alienation* за частотністю їх уживання, що подано у дужках, зокрема:

ЛСВ 1: *the feeling of not being part of a particular society, place, or group* (5);

ЛСВ 2: *(law) the transfer of property, as by conveyance or will, from one person to another* (5);

ЛСВ 3: *the process of causing or making someone to become indifferent or hostile and less willing to help or support you or agree with you* (4);

ЛСВ 4: *the act of turning away, transferring, or diverting; estrangement* (3);

ЛСВ 5: *(psychiatry) a state of depersonalization or loss of identity in which the self seems unreal, thought to be caused by difficulties in relating to society and the resulting prolonged inhibition of emotion* (2);

ЛСВ 6: *a withdrawing or separation of a person or a person's affections from an object or position of former attachment* (1);

ЛСВ 7: *(statistics) the lack of correlation in the variation of two measurable variates over a population* (1);

ЛСВ 8: *(in Marxist theory) a condition of workers in capitalist economy, resulting from a lack of identity with the products of their labour and a sense of being controlled or exploited* (1);

ЛСВ 9: *an effect sought by some dramatists, whereby the audience remains objective and does not identify with the actors* (1).

Таким чином, найбільш частотними ЛСВ є доволі особистісне розуміння лексеми *alienation* як «відчуття неприналежності до певної громади, місця чи групи» (ЛСВ 1) та як юридичний «перехід власності від однієї особи до іншої на основі дарування чи заповіту» (ЛСВ 2), що свідчить про широкий діапазон значень як самої ядрової лексеми, так і концепту *SELF-*

ALIENATION у науковому дискурсі. Інші ЛСВ лексеми *alienation*, хоч і виявилися менш частотними, але не менш важливими для розуміння суті цього концепту.

Дефініції ще однієї лексеми-вербалізатора цього концепту – *self-alienation* подано у двох тлумачних словниках англійської мови [11; 12], у яких виокремлено основні ЛСВ цієї лексеми, а саме:

ЛСВ 1: *the act or process of causing oneself to become alienated from others;*

ЛСВ 2: *a sense of detachment from or a lack of awareness of one's own thoughts, emotions, or identity;*

ЛСВ 3: *the process of distancing oneself from one's own feelings or activities, such as may occur in mental illness or as a symptom of emotional distress.*

Наведена вибірка ЛСВ лексеми *self-alienation* дає змогу прослідкувати особистісну сторону концепту *SELF-ALIENATION*, яка розуміється як внутрішня відстороненість особи від навколишнього світу та як результат психоемоційного виснаження чи хворобливого стану.

Незважаючи на чітке і змістовне висвітлення ЛСВ лексеми *self-alienation*, дослідження дефініцій у галузевих словникових та енциклопедичних джерелах сучасної англійської мови свідчить про те, що ядровою лексемою, яка вербалізує концепт *SELF-ALIENATION*, залишається *alienation* (як найбільш репрезентативна). Як ми виявили раніше, правовий аспект цієї лексеми демонструє найвищу частотність; під ним розуміється акт передачі власності (землі, нерухомості, орендованого майна тощо) чи права на неї іншій особі [8; 14; 15]. У медичній юриспруденції ця лексема є родовим найменуванням різних видів чи форм розумового відхилення або психічного розладу [16].

Загалом, у медичних словниках увага зосереджується на нестачі значущих стосунків з іншими людьми, які інколи викликають деперсоналізацію та відсторонення людини від суспільства, наприклад: *“a condition characterized by a lack of meaningful relationships with others, sometimes resulting in depersonalization and estrangement from others”* [17].

Крім того, *Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health* подає такі визначення лексеми “alienation”: *“estrangement from one's self; feelings of unreality or depersonalization; alienation of affect; isolation of ideas from feelings, avoidance of emotional situations, and other efforts to estrange one's self from one's feelings* (відсторонення від самого себе, відчуття нереальності чи деперсоналізації; відчу-

ження у результаті афекту, відокремлення ідей від відчуттів, уникнення емоційних ситуацій та інші спроби відсторонення самого себе від своїх відчуттів – *переклад В.Х.)* [15].

У *McGraw-Hill Concise Dictionary of Modern Medicine* слово *alienation* розглядається як термін із точки зору психіатрії: “*the sensation that one has been removed from friends, family or one’s usual social setting; cultural estrangement – Depersonalization*” (відчуття того, що особа може бути відсторонена від друзів, сім’ї чи звичного соціального середовища; культурна відчуженість – *переклад В.Х.)* [15].

Collins Dictionary of Medicine подає два пояснення медичного терміна *alienation*. Перше (“*Alienation... may be a feature of psychiatric disorder, but equally it may result from an accurate perception of the social environment*” (відчуження... може бути ознакою психічного розладу або результатом надто буквального сприйняття навколишнього середовища – *переклад В.Х.)* [15]) свідчить про хворобливий стан особистості; а друге вказує на симптоми шизофренії: “*a feeling that one’s thoughts and emotions are under the control of someone else or that others have access to one’s mind*” (відчуття того, що чийсь думки та емоції перебувають під контролем (впливом) іншої особи чи того, що інші люди мають доступ до ваших думок – *переклад В.Х.)* [15].

У *Collins English Dictionary* цей термін отримувє тлумачення, що набуває рис самовідчуження: “*1) a turning away; estrangement; 2) the state of being an outsider or the feeling of being isolated, as from society*” (1) відвернення, відсторонення; 2) відчуття себе відстороненою людиною, відчуття ізольованості від суспільства – *переклад В.Х.)* [8].

Словники, які розглядають соціологічний аспект лексеми, згадують праці представників німецької класичної філософії (К. Маркс, Л. Фейєрбах, І. Кант та інші). Так, вони трактують слово *alienation* як структурно-соціальні процесуальні сили, які не підтримують діалектичний взаємозв’язок особи із суспільством, а також як стан відокремлення від суспільства [18]. Термін *alienation* у соціологічному контексті було уперше вжито К. Марксом, який розглядав наслідки матеріальних і соціальних умов капіталістичного суспільства. Загалом, відчуття відчуження виникає унаслідок того, що соціальні структури заперечують базову природу людини, зокрема креативну, творчу діяльність у співробітництві з іншими людьми, оскільки кожна людина – це творець, який за допомогою креативної діяльності проявляє себе [19].

Так, *alienation* – це стан соціальних відносин, який характеризується низьким ступенем інтегрування чи загальних цінностей та високим ступенем відсторонення чи ізоляції між індивідами (або між індивідом) і групою людей у суспільстві чи у робочій обстановці [20]. Водночас *alienation* є вищою мірою відсторонення від своєї природи, продуктів своєї праці чи соціальної реальності, яке часто призводить до байдужості чи відвертої огиди до певного аспекту життя, що в іншому разі може бути привабливою чи важливою [21].

The New World Encyclopedia подає розуміння Ж. -П. Сартром лексеми з етичної точки зору, яке виникає на основі «несумлінності/нечесності», що заперечує свободу людського існування. Будучи атеїстом, Ж. -П. Сартр вважав, що, оскільки Бога не існує, люди мають самостійно нести відповідальність за свої успіхи чи невдачі, спричинені безмежною свободою, якою вони володіють. А відчуження виникає тоді, коли люди відмовляються визнавати свою відповідальність за цю свободу [22].

Із теологічної точки зору, *alienation* трактується як відсторонення від суспільства загалом чи від основних суспільних інституцій, але не обов’язково від усіх релігійних груп (“*A feeling of estrangement from society as a whole, or from its dominant institutions, but not necessarily estrangement from all local religious groups*” [23]), таке релігійне відчуження створює перешкоди для розуміння людиною самої себе, тобто виступає підґрунтям для самовідчуження.

Згідно з класичною християнською традицією, відчуження розуміється як відсторонення душі особи від Бога, яке виникає внаслідок первородного гріха і (духовного) занепаду людства, наприклад: «*Here alienation is understood as the estrangement of the individual soul from God, which initially occurred through original sin and the fall of humanity*» [22].

German-English Dictionary of Theological and Philosophical German ототожнює відчуження з божевіллям чи психічним розладом («**Alienation:** alienation; derangement (of the mind)») [24].

Висновки. Отже, дефініційний аналіз дає можливість виявити і дослідити лексеми-вербалізатори будь-якого концепту, оскільки дефініція вважається достатньо повноцінним і об’єктивним джерелом фіксації словесного/мовного вираження концепту та є основним критерієм класифікації певної мовної одиниці як концепту, що дає можливість виокремити лексеми, які формують його ядро. У межах нашого дослідження виявлено, що концепт *SELF-ALIENATION* актуалізується

за допомогою ядрової лексеми-вербалізатора *alienation*, а сам феномен самовідчуження охоплює такі значення, як «відсторонення», «відвернення», «відчуття себе як сторонньої людини», «відсторонення від певної громади чи групи», «изо-

льованість від суспільства» тощо. Перспективою подальших досліджень є проведення концептуального аналізу для виявлення особливостей актуалізації концепту *SELF-ALIENATION* в англійській мовній науковій картині світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кудиненко А.Ю. Вера, faith, belief: дефиниційний аналіз / Теорія мови та міжкультурна комунікація: науковий журнал. Курск: ГОУ ВПО «Курський державний університет», 2009. № 2 (6). С. 51–54.
2. Riemer N. Lexical decomposition. The Routledge Handbook of Semantics / ed. by Nick Riemer. New York: Routledge, 2016. P. 213–232.
3. Розвод Е. В. Вербалізація концепту SUN : лінгвокультурний аспект (на матеріалі американського варіанта англійської мови): дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04. Луцьк, 2017. 263 с.
4. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. Москва: Флинта, Наука, 2004. 296 с.
5. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. 156 с.
6. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998. 685 с.
7. Cambridge English Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 05.11.2018).
8. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (дата звернення: 05.11.2018).
9. Dictionary.com. URL: <https://www.dictionary.com/> (дата звернення: 05.11.2018).
10. Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення: 05.11.2018).
11. The Merriam-Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 05.11.2018).
12. Oxford Dictionary Online. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення: 05.11.2018).
13. Macmillan English Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення: 05.11.2018).
14. *American Heritage Dictionary of the English Language*. URL: <https://ahdictionary.com/> (дата звернення: 27.10.2018).
15. TheFreeDictionary.com. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 27.10.2018).
16. Black's Law Dictionary Online. URL: <https://thelawdictionary.org/alienation/> (дата звернення: 27.10.2018).
17. *Farlex Partner Medical Dictionary*. URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/alienation> (дата звернення: 27.10.2018).
18. Harvey L. Social Research Glossary. Quality Research International. URL: <http://www.qualityresearchinternational.com/socialresearch/> (дата звернення: 27.10.2018).
19. Subberwal R. Dictionary of Sociology. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2009.
20. Definitions.net. URL: <https://www.definitions.net/definition/> (дата звернення: 27.10.2018).
21. Philosophy Pages. URL: <http://www.philosophypages.com/> (дата звернення: 27.10.2018).
22. The New World Encyclopedia. URL: <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Alienation> (дата звернення: 27.10.2018).
23. The Association of Religion Data Archives (ARDA), Religion Dictionary. URL: <http://www.thearda.com/learningcenter/religiondictionary.asp> (дата звернення: 27.10.2018).
24. German-English Dictionary of Theological and Philosophical German. URL: <http://www.dictionary-theologicalgerman.org/?char=alienation&dsearch=1> (дата звернення: 27.10.2018).